

Arkivet – en plats för makt

Andrés Brink Pinto

Texten ingår i:

Marta Kolankiewicz (red.), Mia Liinason (red.)
och Maja Sager (red.)

Genusvetenskapliga forskningsmetoder

sid. 325-339

DOI: <https://doi.org/10.37852/oblu.260.c635>

Webbversionen av verket publiceras öppet tillgänglig under licens **CC BY-NC-ND 4.0**

Se fullständiga villkor: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.sv>

Enligt licensen får du kopiera och distribuera materialet. Du måste ge författarna ett korrekt erkännande och ange om bearbetningar är gjorda. Du får inte använda materialet för kommersiella ändamål. Om du remixar, transformerar, eller bygger vidare på materialet, får du inte distribuera det modifierade materialet.

© Nordic Academic Press och författarna 2024

ISBN 978-91-89361-81-2

e-ISBN 978-91-8104-112-5

Redaktörer: Marta Kolankiewicz, Mia Liinason och Maja Sager

Adress: Lunds universitet, Genusvetenskapliga institutionen, Box 117, 221 00 Lund

Arkivet – en plats för makt

Andrés Brink Pinto

Slut ögonen och tänk på vad ett arkiv är. Jag tror att många ser en imponerande byggnad framför sig, fylld till brädden av gamla handlingar och bebodd av arkivarier som kan vara antingen välvilliga guider i samlingarna eller stränga vaktposter som motar bort granskande forskare (jfr Farge 2019). Den statliga myndigheten Riksarkivet presenterar arkiv som platser där ”källorna till vår historia och redskapen till att förstå den tid vi lever i finns” (Riksarkivet). Förståelsen av arkivet som en plats dit forskaren kan söka sig för att finna sanningar om det förflutna fetischeras också i större eller mindre utsträckning av historiker som talar om smaken och lockelsen av arkivet, samt centrerar arkivforskningen som *den* formativa erfarenheten för historiker (se t.ex. Farge 2019; Steedman 2001; Lennartsson et al. 2020; Wångmar & Lennartsson 2017).

Men detta är en hägring. I själva verket är det statliga arkivet en plats av bruten kronologi, ordnad efter sina egna behov snarare än av en intention att lägga en berättelse om det förflutna till rätta. Och det är den som arbetar med handlingar ur arkivet som skapar en synbar ordning ur arkivets mångröstade kakofoni av handlingar (Edenheim 2013a). Här har kritiska genusvetare en viktig roll att fylla för hur arkiven används och hur historia skrivs.

Syftet med denna text är att ge dig som läsare sätt att förstå vad ett arkiv är och uppmuntra dig att gå till arkiven och använda de handlingar som finns där. För att nå det syftet kommer jag presentera tre huvudsakliga sätt hur du kan utföra arkivstudier:

- Att undersöka arkiverade handlingar för att nå underordnade gruppers historia. När människorna som levtt inte längre är ibland oss finns arkivet kvar, och med hjälp av de spår av underordnade grupper som finns bevarade där kan du skriva deras historia.
- Att läsa arkiverade handlingar mot arkivets intentioner för att finna sprickor, uteslutande och ordnande principer för att söka maktordningar som möjliggjort vissa typer av mänskligt liv och försvårat andra. Som forskare kan du också spela en viktig roll för att bevara berättelser och handlingar till eftervärlden genom att hjälpa dem du forskar med att själva bidra till arkiven.
- Att undersöka arkivet som maktfylld institution i sin egen rätt. Genom att förstå arkiv som en ordnande princip som styr vilka handlingar som bevaras (och hur) kan du fästa blicken på att de nu verksamma arkiv som är del av hur organisationer, som myndigheter, fungerar. Som genusvetare kan – och bör – du vända den analytiska blicken mot arkivet och därigenom få impulser till att förstå både det förflutna och vår samtid.

Här kommer jag med utgångspunkt i denna lista presentera några ingångar till hur det går att arbeta med (och mot) arkiv. Dessförinnan behöver dock två avgränsningar göras.

För det första kommer denna text i huvudsak att handla om arkiv som institutioner, och som förvaringsplatser för arkivhandlingar. Detta är en vardaglig förståelse av arkiv som är avgränsad mot en bredare förståelse av arkiv, som finns inom samtida kritisk forskning med utgångspunkt i Jacques Derridas *Archive Fever* (se t.ex. Cvetkovich 2003; Derrida 2017; Halberstam 2005). Eftersom jag i min egen forskning främst använt handlingar producerade i kommunal byråkrati och polisiärt arbete kan texten bära spår av en sådan förförståelse. Men arkivhandlingar kan självfallet vara många olika typer av skriven text eller annat en organisation bedömt vara värt att bevara, såsom tavlor, filmer eller fanor.

För det andra vill jag avgränsa mig mot den förståelse av arkiv som ligger åtminstone underförstådd i Riksarkivets programförklaring –

att upprättandet av ett arkiv skulle handla om att bevara handlingar för att skriva historia. Jag menar att ett arkiv i första hand fyller en funktion i relation till den organisation som skapat det. Arkivet möjliggör effektiv administration (jfr Stoler 2009). Med Derridas ord är arkivet en funktion som möjliggör glömska genom att uppgifter kan glömmas bort och sedan enkelt hämtas fram vid behov (Derrida 2017).

Att skriva underordnade grupper historia med hjälp av arkiven

En av grundvalarna för framväxten av kvinnohistoria, en central strömning i skapandet av en sammanhållen kvinnovetenskap som i Sverige institutionaliserades i genusvetenskap, var ”att återföra kvinnorna till historien, och att återföra vår historia till kvinnorna” (Kelly-Gadol 1976, 809, min övers.; jfr Ohlander & Strömberg 1996: 7–9). Detta kommer ur en emancipatorisk syn på historievetenskap, där viljan att skriva underordnade grupperns historia är del av en vilja att befria människor från förtryckande strukturer. Själva akten att berätta en historia som skiljer sig från de stora männens genom att ta sin utgångspunkt i andra erfarenheter ger agens till grupper som kan spegla sig själva i det förflutna (jfr Holgersson 2012, 2021). Här spelar arkivet en viktig roll för att möjliggöra historia. Det är ingen slump att något av det första de spanska erövrarna gjorde när de byggde upp sitt koloniala imperium var att förstöra arkiv, eller att diktaturer i sina dödsryckningar ofta försöker bränna sina arkiv. Genom att förstöra arkivet tycks också det förflutna tystas. Och genom att utelämnas från arkivet skapas underordnade grupper som om de saknade historia.

Också i mindre våldsamma situationer fungerar arkiv som kuratorer och skapare av bestånd genom uteslutning. Givetvis kan inte allt som är hänförligt till alla människor bevaras till eftervärlden, och därmed spelar arkivet som funktion en viktig roll i skapandet av de bestånd som eftervärlden sedan kan bygga framställningar av människornas liv på. Genom urval skapar arkivet tystnad och glömska i minst lika hög grad som det ger röst åt vissa (Schwartz & Cook 2002; Carter 2006). Arkivet är, med queerhistorikern Riikka Taavettis (2018) ord,

till sin natur motsägelsefullt och innehåller ofrånkomliga tystnader. I den mån arkiv bevarar källorna som möjliggör historieskrivning är det källor som speglar tidens maktförhållanden. För svenska arkiv innebär det att män med makt är märkbart mer synliga, i synnerhet gäller detta personarkiv. Här har med andra ord genusvetaren med historiska perspektiv, eller för den delen historikern med genusvetenskapliga perspektiv, en viktig roll att spela. Genom att lyfta fram och synliggöra historiskt underordnade grupperns historia kan du ge nu levande människor tillgång till en historia de kan se som sin egen.

Många sociala rörelser har också skapat egna arkiv där du kan hitta delar av deras historia. De svenska folkrörelserna har sedan förra sekelskiftet varit väl medvetna om vikten av att upprätta egna arkiv. Arbetarrörelsearkiven är tydliga exempel på arkiv delvis skapade som motvikt mot den etablerade ordningen för att ge en historia till grupper och rörelser som stängts ute av eller inte litat på det statliga arkivväsendet. Flera liknande viktiga arkivbildningar ryms också inom statens försorg. Till exempel förvaras RFSL:s handlingar fram

Förteckning över några intressanta arkiv

Arbetarrörelsen har flera. På nationell nivå finns Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek, och det finns ett flertal regionala arbetarrörelsearkiv.

Många av de gamla folkrörelsernas handlingar finns i regionala folkrörelsearkiv.

Queerrörelsens arkiv och bibliotek i Göteborg samlar, ordnar, bevarar och tillgängliggör dokumentation och information knuten till queera rörelser och personer. QRAB:s samlingar förvaras hos Landsarkivet i Göteborg.

KvinSam har förutom en stor databas och ett bibliotek även ett handskriftsarkiv som innehåller brev, manuskript, protokoll, foton och annat källmaterial. Materialet är sökbart i databasen Alvin, delar av det är digitaliserat.

till 1970 på Riksarkivet (Edelberg 2022) och KvinSams kvinnohistoriska arkiv är en del av Göteborgs universitetsbibliotek.

Du som är intresserad av hur det gick till när den befolkningsmajoritet som var utestängd från politisk makt organiserade sig och förändrade Sverige årtiondena kring förra sekelskiftet har med andra ord en rik tillgång på i stora delar fortfarande obeforskat källmaterial. I folkrörelsearkiven finns ofta omsorgsfullt skrivna protokoll, inte sällan diskussionsprotokoll, som möjliggör detaljerade insikter i hur medlemmar resonerat och hur kollektivt agerande organiserats. När jag tillsammans med Malin Arvidsson undersökte hur det gick till när Sveriges tre största städer fick offentliga toaletter för kvinnor på 1910-talet kunde jag via de socialdemokratiska kvinnoklubbarnas protokoll spåra hur kravet formulerades på deras möten och hur de sedan gick tillväga för att få ledamöter i stadsfullmäktige att ta upp frågan (Arvidsson & Brink Pinto 2022). Här finns med andra ord ett rikt material för den som vill undersöka politik med utgångspunkt i underordnade gruppers organisering.

Också den som vill undersöka förutsättningar för och erfarenheter av olika former av levda liv i det förflutna kan med fördel vända sig till arkiven. Via brev, dagböcker och liknande personliga kvalevor går det att komma nära det förflutnas människor, deras tankar och beskrivna känslor, även om det här behöver sägas att sådant material har en mängdmässig slagsida åt arkivmaterial producerat av människor ur samhällets elitskikt.

Också grupper som inte upprättat egna arkiv eller vars liv bevarats i personarkiv är möjliga att undersöka genom de befintliga arkiven. Det statliga arkivet är en plats för makt och de handlingar som finns där är upprättade genom maktutövning. Men det innebär inte att de faktiska arkiven skulle sakna källor som berättar något om grupper som saknat makt, ställts utanför en norm eller uppfattats som problem – snarare tvärtom. Just genom att uppfattas som sociala problem har grupper i marginalen genererat mängder med avtryck i arkiven. Därför kan vi veta något om de historiska livsvillkoren för ogifta mödrar, män som haft sex med män eller resandefolket, för att ta tre exempel.

Det allmänna arkivväsendet

De offentliga förvaltningarna, det vill säga stat, region och kommun, är reglerade av arkivlagen som säger att de ska spara sina relevanta handlingar och med jämna mellanrum överlämna dem till det allmänna arkivväsendet. Det innebär att Riksarkivet, de olika regionala avdelningarna av Riksarkivet och stadsarkiv (framför allt i Stockholm, Göteborg och Malmö) har oerhört stora arkiv som innehåller spår av de flesta aspekter av offentlig maktutövning.

Se www.riksarkivet.se.

Något förenklat vågar jag påstå att grupper som blivit utsatta för statlig maktutövning är överrepresenterade i arkiven. Handlingar om detta är ofta producerade i situationer av smärta eller förtryck, men bär i vissa fall även på beskrivningar av njutning eller motstånd. Även om sådana arkiv är upprättade i ett tydligt syfte av maktutövning, där de marginaliserade oftast endast blir omtalade, bär de också spår av de marginaliserades egna erfarenheter och röster. Vill du arbeta i denna tradition av historiskt detektivarbete eller pusselläggande finns en utmärkt och pedagogiskt uppställd introduktion i handboken *Arkivism* (Larsson Pousette & Thomsgård 2021: 59–140).

I mitt nuvarande projekt undersöker jag bland annat vardagsliv inom den homosexuella subkulturen i Stockholm under 1950-talet. Tidigare forskning har producerat en handfull skildringar som i huvudsak bygger på återberättade minnen (Nilsson 1998; Silverstolpe & Söderström 1999), men idag är nästan alla av dem som ingick i subkulturen 1950 döda. Därför söker jag spår av homosexuellt vardagsliv via polisens stundtals mycket ingående förhör. Polisförhör är en handling skapad i syfte att nå fällande dom. Förhørsprotokoll är producerade genom statlig maktutövning och bär spår av både smärta och njutning. Det är också ett historiskt källmaterial som gör det möjligt att ana spår efter levda liv, såsom de beskrivits av de misstänkta männen. Här ryms berättelser om platser där män som

sökte sex med män möttes, hur de tog kontakt och hur sociala nätverk kunde se ut. Vidare har polisen i en del av utredningarna sparat personligt material som brev, anteckningsböcker och pornografiska bilder. I den polisiära maktutövningen och stundtals mycket inträngande viljan att veta har därmed också ett arkiv med skärvor av levda homosexuella liv upprättats. Varje enskild utredning innehåller i bästa fall en handfull sådana skärvor, men genom att gå igenom hundratals kan jag lägga en mosaik som ger en bild av det förflutna (bland många möjliga bilder).

Hitta i arkivet

Större arkiv är vanligen ordnade efter *arkivbildare*. På ett större arkiv samlas handlingar från flera organisationer (bland annat förvaltningar, församlingar och föreningar). Så för att hitta relevanta källor behöver vi först identifiera inom vilken organisation de kan ha producerats. Sedan ska vi söka oss till denna *arkivbildare*. Inom varje arkiv är sedan handlingarna ordnade i olika *serier*, efter en princip som varit logisk för organisationen. För statliga och kommunala förvaltningar finns till exempel vanligen registratur och/eller diaries arkiverade som egna serier, och via dessa kan du sedan hitta handlingar som är arkiverade i en annan serie. Ofta är handlingar också samlade i arkivkartonger, eller *volymer*. Vi kan tänka på arkivet som en sökväg av ökande konkretion där varje handling har en plats enligt principen arkivinstitution/arkivbildare/serie/volym/handling.

För att hitta rätt handlingar behöver vi därför förstå arkivets inre logik. Här spelar *arkivförteckningar* en central roll som ett slags karta till arkivets ordning. På större arkiv finns också kunniga och – för det mesta – hjälpsamma arkivarier. Har du svårt att hitta det du söker på egen hand ska du våga be om hjälp. Men tänk på att ju bättre du själv förstår arkivets ordning och ju precisare du kan vara i din fråga, desto större är sannolikheten att arkivarien kan hjälpa dig hitta rätt handling.

Samtidigt behöver det sägas att detta sätt att arbeta med arkivet innebär ett tydligt ställningstagande som inte förefaller skilja sig nämnvärt från uppfattningen att arkivet är den plats där källorna till vår historia förvaras. Här finns en identitetsskapande koppling mellan arkivet och det forskaren sedan ska göra med de källor som hittas i arkivet, som knyter an till den kvinnohistoriska programförklaringen att återföra kvinnor till historien och att ge kvinnor en historia. (Kvinnor kan i den här kontexten med fördel bytas ut mot den grupp läsaren är intresserad av, och kanske identifierar sig med.) Med arkivet i ryggen kan forskaren, med genusvetaren Sara Edenheims kritiska ord, ”finna identifikationer, förebilder och motbilder och stärka den egna [grupp]identiteten” (Edenheim 2013b). Om den befintliga historieskrivningen inte erbjuder representation med hänvisning till arkiven behöver forskaren bidra till att vrida fram representationer ur befintliga samlingar.

Som Edenheim konstaterar är utgångspunkten i denna position att källor till det förflutna står att finna i arkivet, och därmed att den som arbetar med historiskt källmaterial samlar och sammanfattar redan befintlig kunskap om det förflutna snarare än producerar ny kunskap. Vidare bär angreppssättet en uppenbar risk att producera eviga subjekt som står utanför den specifika tidens maktrelationer, där den beforskade gruppen – vilken den nu kan vara – alltid funnits, vilket ska bevisas genom den historiska auktoritet som arkivet skänker (jfr Scott 1991). Som om arkivet är en utgrävningsplats dit historikern söker sig för att omsorgsfullt gräva fram små guldorn av det förflutna.

Att läsa mot arkivet

Arkiven är fyllda av tillrättalägganden, tystnader och frånvaro – till följd av att arkivet är en mekanism för att organisera glömska och av att de är skapade i system av maktutövning. Antropologen Michel-Rolph Trouillot (1995: 26) menar att det finns fyra centrala tillfällen där tystnad om det förflutna skapas:

- vid produktionen av handlingen som sedan blir en kvarleva i arkivet,
- vid ordnandet av handlingar i arkivet (där många aktivt inte bevaras),
- när vissa handlingar hämtas från arkivet och relateras till andra (samtidigt som andra får ligga kvar olästa),
- vid skrivandet av historia.

Frånvaron av vissa subjekt i arkiven kan också förstås genom logiker av rasifierad och kolonial kapitalism, där frånvaron speglar att maktregimerna också stängt ute subjekten från de platser och tider som arkiven säger sig representera. Här blir frånvaron en direkt konsekvens av förflutna, och pågående, processer av utestängning och utplånande. Därmed krävs att du har beredskap att läsa *mot* arkiven, där sättet att närma sig arkivet blir att undersöka de regimer av maktrelationer som format vilka ”subjekt, objekt, uppträdanden, händelser och historier som är inskrivna och ihågkomna” (Bacchetta et al. 2015: 775, min övers.) och vilka som glöms, suddas ut eller förnekas.

Praktiken att läsa mot arkivet kräver också ett närmande till de befintliga arkiven för att söka efter det som tycks vara bortträngt, men som finns kvar likt spåren av en karbonkopia. Genom en god kännedom om den historiska kontexten och genom att läsa arkivens håll, tystnader och utestängande genom och mot annan historisk kunskap – till exempel den du kan nå via muntlig historia och muntliga traditioner av historieberättande – kan du nå djupare kunskap om det förflutna. Vidare erbjuder arkiven med källmaterial skapat i maktfyllda möten goda möjligheter att undersöka hur normer slås fast, efterlevs och genomdrivs. En vanlig metod, inspirerad av Michel Foucault såväl som av poststrukturalistiskt färgad social- och kvinnohistoria, är att läsa arkivhandlingar mot strömmen. Här använder sig forskaren ofta av källor producerade genom stundtals våldsamt maktutövning, som polisprotokoll eller domar, och bevarade inom ramen för statens arkivbildande, men med en läsning som går bortom källornas egen förståelse av ett socialt fenomen – i mitt fall män som haft sex med män – för att med historikern Joan Scotts ord söka ”hur skillnad etableras, hur den fungerar, hur och på vilka sätt den konstituerar

subjekt som kan se och agera i världen” (Scott 1991: 777, min övers.). Ambitionen är således inte att gräva fram en dold historia, utan att söka kopplingar, sammanhang och relationer som skapar villkoren för mänskligt liv (jfr Foucault 2002 [1969]: 44–45). Här blir källmaterial som producerats genom maktfyllda och våldsamma relationer, och som har tystnader och sprickor, högtintressant. Genom att söka det förbjudna och det som straffats kan du också få syn på hur gränser dras, hur dikotomier skapas och hur förkastanden sker. Därigenom kan du också se det som skapas som normalt, allmängiltigt eller eftersträvansvärt (jfr Foucault 1993: 7–10, 42–46).

Att bidra till nya arkiv

Ett delvis annat sätt att hantera det faktum att stora grupper utestängts, rensats bort eller aldrig kommit in i arkiven är att arbeta för att skapa nya arkiv. Här krävs av dig som forskare att du åstadkommer ett aktivt och nära samarbete med grupper som saknar en skriven historia eller skriftliga spår i arkiven. En central uppgift blir då att tillsammans med dessa grupper söka spår av omöjliggjorda liv i skokartonger på vindar, i gamla fotoalbum och, kanske framför allt, i de berättelser av liv i sprickor och på marginalen som människor bär med sig (Haritaworn et al. 2018; Svensson Chowdhury & Brunnström 2021). Genomför du intervjuer kan du också i vissa sammanhang med fördel be dem som intervjuas att ta med sig olika typer av handlingar (brev, protokoll, dagböcker, fotografier och så vidare). Sådana handlingar är i någon mening personens eget arkiv, och kan stärka berättelsen (Liinason 2022; Svensson Chowdhury & Brunnström 2021). Slutligen är det, menar jag, den arkiverande forskarens ansvar att visa på möjligheten och stödja de deltagande i att ordna och tillgängliggöra handlingarna i mer permanenta arkiv än de som förvaras i vindslådor och följer med (eller gallras) vid varje flytt. Då statliga arkiv stängt ute och tystat vissa erfarenheter, liv och berättelser är det ditt och mitt ansvar att bevara så många spår av dem vi kan för eftervärlden. Det kräver arkiv som praktik, inte enbart som metod, för att samla in källmaterial till den egna studien.

Arkivet som institution/praktik för att ordna och styra maktrelationer

I *Vetandets arkeologi* (2002 [1969]) talar Foucault om arkiv som ett sätt att ordna utsagor. För Foucault är arkivet med andra ord inte de fysiska platser vi i vardagligt tal kallar arkiv, arkivet är inte heller en samling ordnad information eller ens ett aggregat av alla texter som är viktiga i en kultur eller för en stats funktion. Istället använder Foucault begreppet arkiv som ett sätt att förstå hur utsagor och diskurser ordnas vid en given tidpunkt. Här blir arkivet ett sätt att se ett system av utsagor som möjliggör regelbundenheter i vad som kan sägas, och vad som förblir obegripligt.

Med en sådan förståelse är det möjligt för dig att undersöka arkiv som institution. Ett exempel kan vara Ann Laura Stolars undersökningar av koloniala arkiv i Sydostasien (2009). Stoler konstaterar att det är uppenbart att arkiven skapades för att möjliggöra de imperialistiska staternas styrning av kolonier. Men Stoler menar också att arkiven kan förstås som teknik för styrning, som ett sätt att möjliggöra specifika kunskaper om de styrda befolkningarna och i förlängningen som ett sätt att göra sanningsanspråk kring det koloniala projektet. Arkiven var så också en integrerad del av själva kolonialväldets framväxt. Med andra ord går det inte att temporalt skilja arkivet från staten, eller ställa arkivet i beroendeställning till staten. Istället behöver vi se arkivet som en del av staten, och se hur arkivets logiker också är statens och styrningens logiker.

Utifrån den positionen argumenterar sedan Stoler för att arkiven behöver studeras som just arkiv. Även om Stoler exemplifierar med sin egen forskning och begränsar argumentet till det historiska koloniala arkivet vill jag mena att detta sätt att studera arkiv är av högsta relevans också för samhällsvetare som vill studera hur sanningsanspråk, kunskapsproduktion och statlig styrning hänger samman både i det förflutna och vår egen samtid.

För att undersöka arkivet som ordnande princip har jag i min egen forskning om den så kallade homosexkommissionen inom Stockholms kriminalpolis under 1950-talet hämtat inspiration från *governmen-*

tality studies. För det första har jag sökt spår efter försök att slå fast homosexualitetens ontologiska status, med andra ord hur poliserna förstod homosexualitet, dess ursprung och uttryck, eftersom detta låg till grund för kommissionens uppkomst. För det andra har jag sökt kunskapsproduktion om den homosexuella subpopulationen i form av statistiska sammanställningar, kartläggningar av det urbana rummet och hur vissa platser användes för *cruising*. Här ingår också det register med personkort över homosexuella män, med tillhörande underregister av fotografier, som polisen skapade samt den regelbundna rapporteringen till Stockholms överståthållare, det vill säga hur polisen upprättade specifika arkiv för att hantera ett på politisk nivå föreställt problem med kriminell homosexualitet samt hur polisen delvis formade sitt arbete för att kunna fylla överståthållarens arkiv. Slutligen har jag undersökt hur de tekniker polisen använde för att försöka reglera homosexuella män byggde på de sanningsanspråk och den kunskap de skapat via arkivets logiker (se Brink Pinto 2022).

Förstår vi arkivet som en ordnande princip, intimt förbunden med statlig maktutövning, finns arkiv på fler ställen än de fysiska byggnader och institutioner som benämner sig själva så. Alla offentliga förvaltningar (här ingår både statliga myndigheter och kommuners förvaltningar) omfattas av arkivlagen som säger att de ska spara och vårda sina arkiv tills de lämnar över handlingar till det allmänna arkivväsendet. Det finns med andra ord oerhört många levande arkiv som fylls på varje dag. De olika sätt vi kan närma oss och läsa arkiv som ryms inom arkivinstitutionen är i högsta grad tillämpliga också på levande arkiv.

I förvaltningars arkiv kan du i nästan realtid följa statlig maktutövning och de låter dig spåra hur statlig maktutövning går till i praktiken, se hur människor gör motstånd mot (eller inordnar sig i) den styrning de utsätts för och vad som konstrueras som problem (jfr Dean 2010; Rose 2007). Ett konkret exempel kan vara en masteruppsats jag handledde 2023, där studenten var intresserad av hur urban styrning av så kallat särskilt utsatta områden genomsyras av rasifierande och könande diskurser och därigenom skapar plats. För att undersöka detta identifierade studenten ett kommunalt program i

Malmö som genomförts i ett antal områden. Sedan begärde studenten tillgång till allt policymaterial kopplat till programmet, korrespondens kring programmet från och till centralt placerade tjänstemän samt implementering och utvärdering i ett område. Genom dessa handlingar kunde studenten sedan analysera hur en generell föreställning om särskilt utsatta områden omvandlades till en specifik intervention i det urbana rummet med konkreta effekter för det materiella rummet såväl som för främjandet av vissa och försvarande för andra typer av liv i området.

Gå till de levande arkiven

En grundprincip är att handlingar upprättade på och inkomna till en myndighet är allmänna. I enlighet med offentlighetsprincipen har du rätt att ta del av en myndighets handlingar. En bra genomgång av offentlighetsprincipen finns på <https://fojo.se/offentlighetsprincipen-och-handlingsoffentligheten/nyckelinformation-om-offentlighetsprincipen/>.

Många myndigheter har öppet tillgängliga diarium på sina hemsidor, i annat fall behöver du kontakta kommunens eller myndighetens registrator för att begära ut en diarielista för att se vad som finns. Vet du redan vilka handlingar du vill ha kan du begära ut dem direkt av registrator. Ibland finns viktiga handlingar som inte är diariumförda, då kan en framkomlig väg vara att begära ut e-postlistor gällande involverade tjänstemän. I e-posten kan du se hur tjänstemännen resonerar om en viss fråga och relevanta handlingar kan finnas som bilagor.

Uppmaning

Min förhoppning är att du som läst detta kapitel nu fått med dig ett eller flera möjliga sätt att närma dig arkiv för att där hitta material att undersöka genusvetenskapligt. Oavsett om det rör sig om kvarlevor av statlig maktutövning, underordnade gruppers rörelsearkiv,

att skapa egna arkiv eller de levande arkiv som finns ute på statliga myndigheter och kommunala förvaltningar behövs genusvetare där.

I arkiv kan du söka spår av liv du kanske inte sett i allmänt tillgänglig eller officiell historieskrivning. Du kan också via de kvarlevor av statlig maktutövning som finns i arkiven söka konturerna av maktordningar och de mänskliga liv de möjliggjort. Den genusvetare som bedriver forskning tillsammans med levande människor har också en viktig roll att spela för att bevara avtryck av deras liv och erfarenheter till eftervärlden. Slutligen finns arkiv runt oss i vår samtid, och via de nu levande arkiven kan du se hur statlig maktutövning sker här och nu.

Även om arkiv är skapade genom och utgör instrument för maktutövning som osynliggör och tystar vissa levda liv och erfarenheter är de i sig själva platser för att finna material till kritiska studier och högtintressanta studieobjekt. Kanske är arkiven så intressanta just till följd av att de är skapade genom makt och är delar av hur makt utövas och fungerar i samhället. Arkiv är med andra ord alldeles för viktiga för att lämnas orörda av kritiska genusvetenskapliga analyser.

Referenser

- Arvidsson, M. & Brink Pinto, A. (2022). Public Toilets for Women: How Female Municipal Councillors Expanded the Right to the City in Sweden, c. 1910–1925. *Women's History Review*, 31(3): 476–495.
- Bacchetta, P., El-Tayeb, F. & Haritaworn, J. (2015). Queer of Color Formations and Translocal Spaces in Europe. *Environment and Planning D: Society and Space*, 33(5): 769–778.
- Brink Pinto, A. (2022). Panopticon in the Urinal? The Stockholm Homo-Sex Commission c. 1950–1965. *NORA: Nordic Journal of Feminist and Gender Research*, 30(3): 180–193.
- Carter, R.G.S. (2006). Of Things Said and Unsaid: Power, Archival Silences, and Power in Silence. *Archivaria* 61(september): 215–233.
- Cvetkovich, A. (2003). *An Archive of Feelings: Trauma, Sexuality, and Lesbian Public Cultures*. Durham: Duke University Press.
- Dean, M. (2010). *Governmentality: Power and Rule in Modern Society*. London: Sage.
- Derrida, J. (2017). *Archive Fever: A Freudian Impression*. Chicago & London: University of Chicago Press.
- Edelberg, P. (2022). En guide til de skandinaviske LGBT-foreningers arkiver. I Brink Pinto, A., Mery Karlsson, M. & Schmitt, I. (red.), *Kritiska blickar från marginalen: Reflektioner i spåren av Jens Rydström*. Lund: Lunds universitet.
- Edenheim, S. (2013a). Lost and Never Found: The Queer Archive of Feelings and Its

- Historical Propriety. *Differences: A Journal of Feminist Cultural Studies*, 24(3): 36–62.
- Edenheim, S. (2013b). Arkivfantasier: Begäret till ett dokumenterat förflutet som ett problem inför framtiden. *Lychnos*, 229–239.
- Farge, A. (2019). *Smaken av arkivet*. Göteborg: Glänta.
- Foucault, M. (1993). *Diskursens ordning: Installationsföreläsning vid Collège de France den 2 december 1970*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Foucault, M. (2002 [1969]). *Vetandets arkeologi*. Lund: Arkiv.
- Halberstam, J. (2005). *In a Queer Time and Place: Transgender Bodies, Subcultural Lives*. New York: New York University Press.
- Haritaworn, J., Moussa, C. & Ware, S.M. (red.) (2018). *Marvellous Grounds: Queer of Colour Histories of Toronto*. Toronto: Between the Lines.
- Holgersson, U. (2012). "Herstory Revisited". *Scandia*, 78(2): 42–50.
- Holgersson, U. (2021). Att skriva om kvinnor efter den språkliga vändningen. *Historisk tidskrift* 141(3): 523–534.
- Kelly-Gadol, J. (1976). The Social Relation of the Sexes: Methodological Implications of Women's History. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 1(4): 809–823.
- Larsson Pousette, H. & Thomsgård, L. (red.) (2021). *Arkivism: En handbok: Hitta, spara och organisera för framtidens historieskrivning*. 1 uppl. Stockholm: Stockholms Kvinnohistoriska.
- Lennartsson, M., Oja, L., Westling, C. & Wängmar, E. (2020). Arkiven och historikerna. *Historisk tidskrift*, 140(3): 543–545.
- Liinason, M. (2022). Snapshots of Friendship as Expanding Spaces in Research and Activism. I Brink Pinto, A., Mery Karlsson, M. & Schmitt, I. (red.), *Kritiska blickar från marginalen: Reflektioner i spåren av Jens Rydström*. Lund: Lunds universitet.
- Nilsson, A. (1998). *Såna & riktiga karlar*. Göteborg: Anamma.
- Ohlander, A.-S. & Strömberg, B. (1996). *Tusen svenska kvinnoår: Svensk kvinnohistoria från vikingatid till nutid*. Stockholm: Rabén Prisma.
- Riksarkivet. <https://riksarkivet.se/om>.
- Rose, N. (2007). *Powers of Freedom: Reframing Political Thought*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schwartz, J.M. & Cook, T. (2002). Archives, Records, and Power: The Making of Modern Memory. *Archival Science*, 2: 1–19.
- Scott, J.W. (1991). The Evidence of Experience. *Critical Inquiry*, 17(4): 773–797.
- Silverstolpe, F. & Söderström, G. (red.) (1999). *Sympatiens hemlighetsfulla makt: Stockholms homosexuella 1860–1960*. Stockholm: Stockholmia.
- Steedman, C. (2001). *Dust*. Manchester: Manchester University Press.
- Stoler, A.L. (2009). *Along the Archival Grain: Epistemic Anxieties and Colonial Common Sense*. Princeton: Princeton University Press.
- Svensson Chowdhury, M. & Brunnström, P. (red.) (2021). *Queera historier från Malmö*. Malmö: Malmö universitet.
- Taavetti, R. (2018). *Queer Politics of Memory: Undisciplined Sexualities as Glimpses and Fragments in Finnish and Estonian Pasts*. Diss. Helsingfors: Helsingfors universitet.
- Trouillot, M.-R. (2015). *Silencing the Past: Power and the Production of History*. Boston: Beacon Press.
- Wängmar, E. & Lennartsson, M. (2017). *Historikerna och källorna: Om användning av otryckt källmaterial i doktorsavhandlingar och examensarbeten i historia*. 1 uppl. Malmö: Égalité.